

Paweł Żółkiewski
Ewa Januś
Piotr Stanek
Bożena Taszarek
Ewelina Wołoszyn

Preferencje rolników z Lubelszczyzny w zakresie korzystania z usług doradczych

Streszczenie: Celem podjętych badań była analiza i ocena preferencji w zakresie korzystania z usług doradczych przez rolników z województwa lubelskiego. Wykorzystano w nich wyniki uzyskane drogą wywiadu kwestionariuszowego obejmującego 28 pytań, przeprowadzonego od marca do maja 2016 r. wśród 200 rolników. Wykazano, że wśród motywów korzystania z instytucji doradczych respondenci wskazywali chęć uzyskania pomocy finansowej UE (31,5%) i sporządzania wniosków o tę pomoc (28,0%), podniesienia poziomu umiejętności i wiedzy (16,0%) oraz pozyskania nowych rynków zbytu (9,0%). Przyczyny wyboru konkretnej instytucji doradczej istotnie zależały od płci respondentów. Dla kobiet były to koszty usług (25,0%), opinie znajomych (23,7%) oraz własne doświadczenie (22,4%), natomiast najmniejsze znaczenie miała renoma ośrodka doradczego (9,9%). Mężczyźni w głównej mierze wierzyli własnemu doświadczeniu (31,4%) oraz cenili kompleksowość usług doradczych (21,6%). Zdecydowanie mniejsze znaczenie dla nich miały koszty usług (12,7%) i renoma na rynku (15,7%). Analiza statystyczna wykazała, że o wyborze formy podmiotu doradczego istotnie decydował wiek respondentów, przy czym w każdej

Dr Paweł Żółkiewski, adiunkt, Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie, Instytut Hodowli Zwierząt i Ochrony Bioróżnorodności, Zakład Hodowli i Ochrony Zasobów Genetycznych Bydła, ul. Akademicka 13, 20-950 Lublin, pawel.zolkiewski@up.lublin.pl, ORCID: 0000-0002-8336-6985; **dr hab. Ewa Januś**, adiunkt, Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie, Instytut Hodowli Zwierząt i Ochrony Bioróżnorodności, Pracownia Ekologicznej Produkcji Żywności Pochodzenia Zwierzęcego, ul. Akademicka 13, 20-950 Lublin, ewa.janus@up.lublin.pl, ORCID: 0000-0003-2094-3869; **dr Piotr Stanek**, adiunkt, Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie, Instytut Hodowli Zwierząt i Ochrony Bioróżnorodności, Pracownia Ekologicznej Produkcji Żywności Pochodzenia Zwierzęcego, ul. Akademicka 13, 20-950 Lublin, piotr.stanek@up.lublin.pl, ORCID: 0000-0002-6532-6912; **mgr Bożena Taszarek**, Podinspektor ds. Administracyjno-Gospodarczych, Urząd Gminy Wólka, Jakubowice Murowane 8, 20-258 Lublin 62, bozena.taszarek@wolka.pl, ORCID: 0000-0002-0314-1592; **mgr Ewelina Wołoszyn**, specjalista, Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie, Instytut Hodowli Zwierząt i Ochrony Bioróżnorodności, Zakład Hodowli i Ochrony Zasobów Genetycznych Bydła, ul. Akademicka 13, 20-950 Lublin, e.bujnowska@wp.pl, ORCID: 0000-0003-1617-4438.

grupie wiekowej liderem w udzielaniu pomocy doradczej okazały się Ośrodki Doradztwa Rolniczego. Respondenci zadeklarowali większe zainteresowanie w przyszłości usługami doradczymi świadczonymi przez Izbę Rolniczą i instytucje prywatne.

Słowa kluczowe: doradztwo, rolnictwo, motywy wyboru, instytucje doradcze.

1. Wstęp

Doradztwo rolnicze to swoisty rodzaj edukacji rolniczej, polegającej na automotywacyjnym i intencjonalnym współdziałaniu partnerskim rolnika z doradcą rolniczym, zmierzającym do rozwiązania problemów zawodowych rolnika znajdującego się, bądź mogącego się znaleźć, w określonej sytuacji problemowej oraz pozwalającym przygotować rolnika do podejmowania skutecznych działań zapobiegających niepowodzeniom w jego pracy we własnym gospodarstwie rolnym oraz nastawić i wdroyć rolnika do samodzielnego rozpoznawania i rozwiązywania swoich problemów zawodowych (Kujawiński 2009).

Anne W. Van den Ban i H. Stuart Hawkins (1997) wskazują, że funkcja edukacyjna doradztwa ustępuje miejsca funkcji innowacyjnej, polegającej na zachęcaniu rolników do wdrażania nowoczesnych rozwiązań produkcyjnych. Jeszcze inną funkcję doradztwa rolniczego zauważa Bogdan M. Wawrzyniak (2000), który wskazuje na „pomostową” rolę doradcy pomiędzy rolnikiem, gospodarującym w układzie lokalnym, a układem ponadlokalnym, w ramach którego funkcjonują rynki rolne. Doradztwo rolnicze może być postrzegane jako interdyscyplinarna dziedzina wiedzy, która wykorzystuje takie nauki, jak: psychologia, socjologia, andragogika, ekonomia, marketing, zarządzanie itp. (Kania 2011).

Doradztwo rolnicze wspiera wielopłaszczyznowo rolników i innych mieszkańców wsi, którzy znajdują się bądź mogą się znaleźć w określonej sytuacji problemowej, a instytucje doradcze pełnią funkcję łącznika pomiędzy rolnikiem a jego otoczeniem w ujęciu ekonomicznym, technicznym, prawnopolitycznym i międzynarodowym. Jest to możliwe dzięki realizacji trzech głównych funkcji doradztwa: edukacyjnej, doradczej i informacyjnej (Niewęglowski, Pielech 2017). W Polsce istnieje wiele podmiotów świadczących usługi wspierające rolników, choć działających na różnych zasadach. Różnice są zauważalne w programach i zasadach realizacji oferowanego wsparcia (Chyłek 1996). Usługi doradcze w rolnictwie świadczone są w naszym kraju przez instytucje publiczne (Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie, wojewódzkie ośrodki doradztwa rolniczego, izby rolnicze) oraz akredytowane prywatne podmioty doradcze (Sikorska-Wolak, Krzyżanowska, Parzonko 2014). Aktualny stan doradztwa rolniczego w Polsce jest wynikiem dziesiątek lat przemian i rozwoju instytucji doradczych oraz zdobytego doświadczenia podczas

realizacji programów wsparcia dla rolników (Dorofiejczuk-Paradny, Zawisza 2011). Według Wenancjusza Kujawińskiego (2009) główny cel doradztwa rolniczego w Polsce określić można jako umożliwienie rolnikom podejmowania i praktycznego realizowania samodzielnych, racjonalnych decyzji w zakresie rozwoju własnego gospodarstwa rolnego. Cel ten może być zrealizowany poprzez pomoc w rozwiązywaniu problemów zawodowych, organizacyjnych i społecznych, zbieranie, przetwarzanie i rozpowszechnianie informacji o rynkach rolnych, sytuacji w rolnictwie, w przetwórstwie rolno-spożywczym i w otoczeniu rolnictwa oraz poprzez doskonalenie zawodowe mieszkańców wsi (Nowogródzka 2009; Firlej, Rydz 2012; Sikorska-Wolak, Krzyżanowska, Parzonko 2014).

Anna Berezka (2012) zwraca uwagę, że w gospodarce XXI w. wykształcenie oraz ciągle podnoszenie kwalifikacji są ważnymi czynnikami i generatorami rozwoju kraju oraz poszczególnych sektorów gospodarki. W przypadku rolnictwa kapitał ludzki jest istotny dla polepszenia wyników gospodarowania, szczególnie w aspekcie odpowiedniego zarządzania pozostałymi czynnikami produkcji, tj. ziemią i kapitałem, i ich organizacji (Górecki 2004). Podobnego zdania jest Alina Sikorska (2011), według której w rolnictwie coraz częściej dostrzega się związek pomiędzy jakością kapitału ludzkiego, określanego cechami osoby zarządzającej gospodarstwem, a wdrażaniem postępu. Lepiej wykształcony rolnik wykazuje większą skłonność do wprowadzania zmian i innowacji w gospodarstwie dotyczących zwłaszcza inwestycji w materiał biologiczny, techniczny, zmian w sferze organizacyjnej oraz technologicznej. Na ścisły związek pomiędzy poziomem wykształcenia a skłonnością do przedsiębiorczości, dyfuzją innowacji, zmianami charakteru gospodarstwa czy też chęcią korzystania z informacji wskazuje również Wawrzyniak (2001). Z kolei Simon T. Penda (2012) zauważa, że z makroekonomicznego punktu widzenia lepsza jakość kapitału ludzkiego ułatwia innowacje technologiczne, zwiększa zyski z kapitału i sprzyja zrównoważonemu rozwojowi rolnictwa.

Celem podjętych badań była analiza i ocena preferencji w zakresie korzystania z usług doradczych przez rolników z województwa lubelskiego. Rozpatrywano, jakie determinanty mają wpływ na decyzję rolnika o wyborze podmiotu doradczego i czy wybór ten uzależniony jest od płci i wieku rolnika oraz kierunku prowadzonej produkcji. W badaniach uwzględniono również analizę dotychczasowych doświadczeń rolników w zakresie korzystania z usług podmiotów doradczych oraz możliwości kontynuacji współpracy z tymi instytucjami.

2. Materiał i metody

Badania przeprowadzono w okresie od marca do maja 2016 r. wśród 200 rolników posiadających gospodarstwa rolne w województwie lubelskim. Pochodzili

oni ze wszystkich powiatów na terenie województwa, co zapewniło pełną reprezentatywność terytorialną badanej grupy. Badania zostały przeprowadzone metodą wywiadu kwestionariuszowego z zachowaniem anonimowości i dobrowolności, z wykorzystaniem autorskiego kwestionariusza. W kwestionariuszu zamieszczono 28 pytań, w tym trzy metryczkowe dotyczące wieku, płci i wykształcenia. Wśród pozostałych 25 pytań było 12 pytań zamkniętych, 10 półotwartych i trzy otwarte. Dotyczyły one wielkości i lokalizacji gospodarstwa, czasu jego prowadzenia oraz kierunku produkcji, korzystania i poziomu zadowolenia z usług doradczych, motywów korzystania z usług doradczych i wyboru instytucji doradczej. Większość pytań była jednokrotnego wyboru, a w przypadku niektórych respondenci mieli możliwość wybrania więcej niż jednej odpowiedzi, co zostało jednoznacznie określone w kwestionariuszu.

Uzyskane dane zestawiono i opracowano z wykorzystaniem arkusza kalkulacyjnego WPS Spreadsheets. W celu stwierdzenia statystycznie istotnych zależności między udzielonymi odpowiedziami a czynnikami różnicującymi posłużono się testem χ^2 z wykorzystaniem programu Statistica v. 13.0, przyjmując za granicę istotności $P \leq 0,01$. Do prezentacji uzyskanych wyników zastosowano standardowe miary statystyczne, tj. liczebność (n) i %.

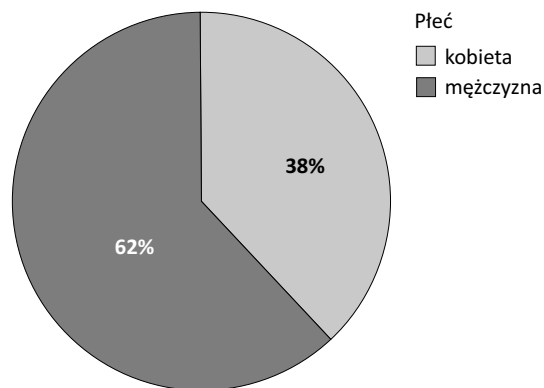
Dane zaprezentowane w niniejszej pracy były pozyskane i wykorzystane w ramach przygotowania pracy magisterskiej (Bujnowska 2016) pod kierunkiem pierwszego autora artykułu.

3. Omówienie wyników

Charakterystyka grupy badawczej

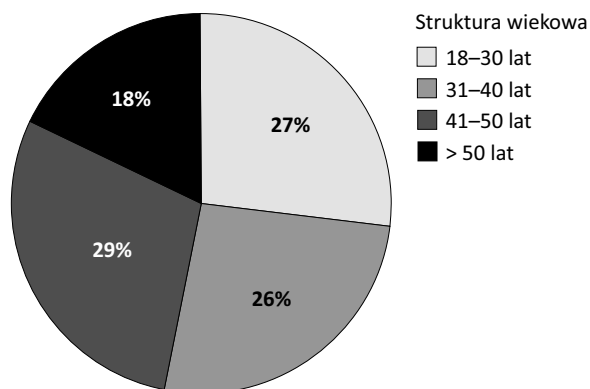
W badaniach uczestniczyło 200 rolników, których gospodarstwa znajdowały się w województwie lubelskim, w tym 76 kobiet oraz 124 mężczyzn (rys. 1).

Przedział wiekowy respondentów (rys. 2) wynosił od 18 do ponad 50 lat. Największą grupę, bo 29%, stanowiły osoby w przedziale 41–50 lat. Najmłodszą grupę wiekową (18–30 lat) reprezentowało 27% respondentów, 26% stanowiły osoby w wieku 31–40 lat, a najmniej liczną grupą były osoby w wieku ponad 50 lat (18%). W badaniach Ireny Hamerskiej i Stanisławy Roszkowskiej-Chmaj (2008) średni wiek właściciela gospodarstwa rolnego wynosił 44,1 lat. Najmłodszą grupę stanowili rolnicy z wykształceniem podstawowym, natomiast legitymujący się ukończonymi studiami wyższymi byli w badanej grupie najstarsi oraz najdłużej prowadzili swoje gospodarstwa – średnio przez 21,5 roku. Rolnicy z wykształceniem zawodowym zarządzali gospodarstwem średnio przez 19,1 roku.

Rysunek 1. Płeć respondentów
Figure 1. Gender of respondents

Źródło: opracowanie własne.
Source: Own study.

Rysunek 2. Struktura wiekowa respondentów
Figure 2. Age structure of respondents

Źródło: opracowanie własne.
Source: Own study.

W badaniach wyodrębniono sześć grup ze względu na wykształcenie respondentów (tab. 1). Wykształcenie podstawowe zadeklarowało 16% badanych (14 kobiet i 18 mężczyzn), zawodowe 19% (14 kobiet i 24 mężczyzn), średnie 20% (18 kobiet i 22 mężczyzn), a wyższe 17% (12 kobiet i 22 mężczyzn). Z kolei wykształcenie rolnicze deklarowało łącznie 28% respondentów, z czego 17% (10 kobiet i 24 mężczyzn)

to osoby o wykształceniu średnim rolniczym, a tylko 11% (8 kobiet i 14 mężczyzn) o wykształceniu wyższym rolniczym. Według Anny Nowak (2009) wysoki poziom wykształcenia producentów rolnych pomaga w lepszym zarządzaniu gospodarstwami rolnymi, a niższy poziom kwalifikacji zmniejsza możliwości osiągnięcia wyznaczonych celów. Również Barbara Gołębiowska i Bogdan Klepacki (2004) oraz Zofia Kołoszko-Chomentowska (2008) zwracają uwagę, że rolnicy z wykształceniem wyższym prowadzili swoje gospodarstwa bardziej efektywnie, a rozwój wiedzy, wykształcenia i kwalifikacji społeczeństwa jest ważnym czynnikiem w kreowaniu innowacji w produkcji. Sikorska (2011) zauważa, że lepiej wykształcony rolnik wykazuje większą skłonność do wprowadzania zmian i innowacji w gospodarstwie. Dotyczy to zwłaszcza inwestycji w materiał biologiczny, techniczny, zmian w sferze organizacyjnej oraz technologicznej. Z makroekonomicznego punktu widzenia lepsza jakość kapitału ludzkiego ułatwia innowacje technologiczne, zwiększa zyski z kapitału i sprzyja zrównoważonemu rozwojowi rolnictwa (Penda 2012).

Tabela 1. Płeć i wykształcenie respondentów
Table 1. Gender and education of respondents

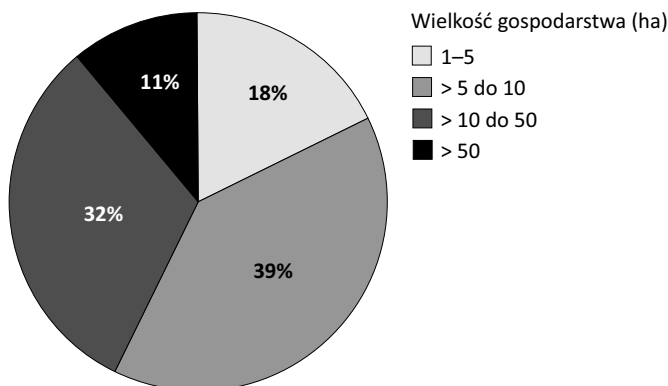
Wykształcenie	Płeć				Razem	
	kobieta		mężczyzna		n	%
	n	%	n	%		
Podstawowe	14	18,4	18	14,5	32	16,0
Zawodowe	14	18,4	24	19,4	38	19,0
Średnie	18	23,7	22	17,7	40	20,0
Średnie rolnicze	10	13,2	24	19,4	34	17,0
Wyższe	12	15,8	22	17,7	34	17,0
Wyższe rolnicze	8	10,5	14	11,3	22	11,0
Ogółem	76	100,0	124	100,0	200	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Source: Own study.

Następną charakterystykę badanych gospodarstw stanowiła ich wielkość (rys. 3). Największy odsetek wśród respondentów (39%) stanowili właściciele gospodarstw o powierzchni przekraczającej 5 ha, ale nie większych niż 10 ha. Drugą pod względem liczebności grupą właścicieli byli posiadacze gospodarstw o powierzchni powyżej 10 do 50 ha. Stanowili oni 32% respondentów. Zdecydowanie rzadziej rolnicy deklarowali posiadanie gospodarstw najmniejszych (1–5 ha – 18%) oraz większych niż 50 ha (11%). Hamerska i Roczowska-Chmaj (2008) stwierdziły, że w ciągu 5 lat

średnia powierzchnia tych samych gospodarstw zwiększyła się z 4,09 ha w 2001 r. do ponad 5 ha w 2006. Największy wzrost powierzchni gospodarstw (o prawie 100%) Autorki stwierdziły wśród właścicieli z podstawowym wykształceniem, natomiast w pozostałych grupach zmiany te były nieznaczne.

Rysunek 3. Struktura badanych gospodarstw ze względu na wielkość
Figure 3. Structure of farms due to their acreage

Źródło: opracowanie własne.
 Source: Own study.

Tabela 2. Płeć a wielkość prowadzonego gospodarstwa
Table 2. Acreage of farm in relation to gender of owner

Płeć	Powierzchnia gospodarstwa (ha)								Razem
	1–5		> 5 do 10		> 10 do 50		> 50		
	n	%	n	%	n	%	n	%	
Kobieta	26	34,2	33	43,4	14	18,4	3	4,0	76
Mężczyzna	10	8,1	45	36,3	50	40,3	19	15,3	124

$\chi^2 = 31,1$ – wartość istotna przy $P \leq 0,01$.

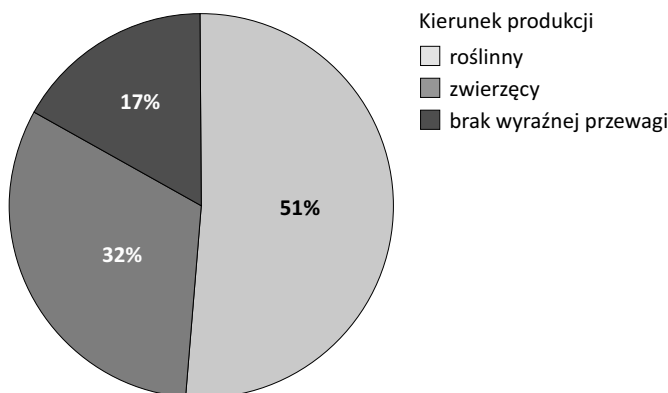
Źródło: opracowanie własne.
 Source: Own study.

W badaniach wykazano, że wielkość prowadzonego gospodarstwa istotnie ($P \leq 0,01$) zależała w dużej mierze od płci respondentów (tab. 2). Kobiety były przede wszystkim właścicielkami gospodarstw o wielkości 1–5 ha (34,2%) oraz tych, których wielkość przekraczała 5 ha, ale były nie większe niż 10 ha (43,4%).

Wielkość gospodarstw, których właścicielami byli mężczyźni, aż w 40,3% przypadków przekraczała 10 ha, ale maksymalnie liczyły 50 ha. Gospodarstwa o powierzchni ponad 50 ha prowadziło 15,3% mężczyzn i tylko 4,0% kobiet. Według Arkadiusza Sadowskiego i in. (2015) przeciętne rodzinne gospodarstwo rolne w UE ma powierzchnię 22 ha. Największą średnią powierzchnię takie gospodarstwa mają w Wielkiej Brytanii (140 ha), Szwecji (121 ha) i Luksemburgu (83 ha), natomiast w Polsce i na Litwie są znacznie mniejsze, a ich przeciętna wielkość to odpowiednio 20 i 16 ha.

Analiza kierunków produkcji rolniczej i planowanych zmian

Głównym kierunkiem produkcji w 51% gospodarstw była produkcja roślinna (rys. 4). Gospodarstwa, w których dominowała produkcja zwierzęca, prowadziło 32% respondentów. Spośród 200 uczestników badania 17% zadeklarowało, że prowadziło gospodarstwa o podobnej skali produkcji roślinnej i zwierzęcej. Według Urszuli Motowidlak (2009) w 2007 r. prawie 45% gospodarstw rolnych (dane na podstawie GUS) nie miało określonego profilu produkcji rolnej. Największy stopień specjalizacji, tj. 27% ogółu gospodarstw rolnych, odnotowano w zakresie upraw polowych.

Rysunek 4. Kierunki produkcji w analizowanych gospodarstwach

Figure 4. Specialisation of farms analysed

Źródło: opracowanie własne.
Source: Own study.

Z odpowiedzi na pytanie dotyczące „zakresu zmian w uprawie/hodowli” wynika, że 43% respondentów zamierzało wprowadzić zmiany w swoich gospodarstwach, 44% nie deklarowało żadnych zmian, a pozostali (13,0%) nie podjęli jeszcze decyzji w tej kwestii (tab. 3).

Tabela 3. Plany dotyczące zmian w zakresie upraw/hodowli**Table 3.** Plans for changes in cultivation/breeding

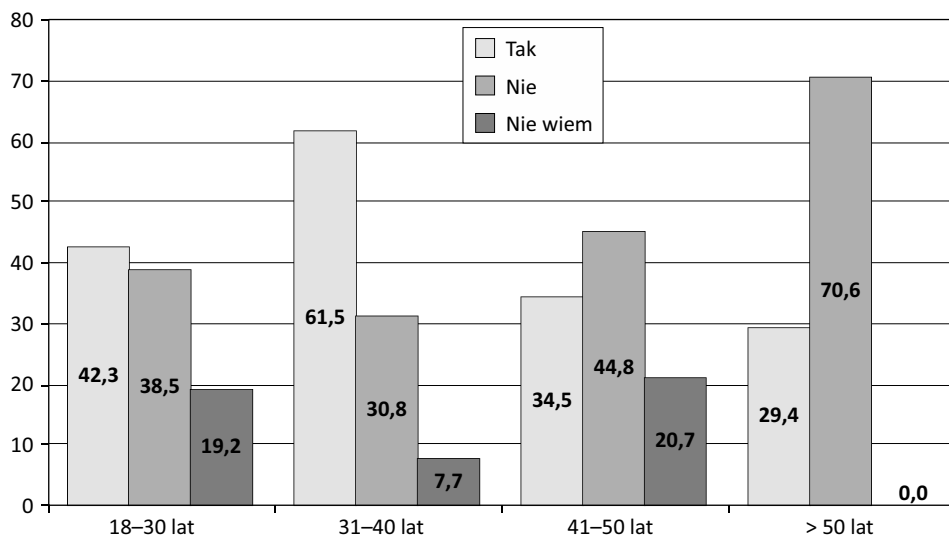
Czy zamierza Pani/Pan zmienić zakres upraw/hodowli?						
	liczba		%			
Tak	86		43,0			
Nie	88		44,0			
Nie wiem	26		13,0			
Ogółem	200		100,0			
Jeśli tak, to będzie to:						
	zwiększenie powierzchni upraw	znaczna zmiana struktury zasiewów	zwiększenie pogłowia zwierząt	całkowita zmiana kierunku produkcji	inne	ogółem
Liczba	36	14	25	6	5	86
%	41,9	16,3	29,0	7,0	5,8	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Source: Own study.

Wśród deklarujących chęć wprowadzenia zmian w gospodarstwach 36 osób (41,9%) zamierzało zwiększyć powierzchnię upraw, a 14 osób (16,3%) znacznie zmienić strukturę zasiewów. Na zwiększenie pogłowia zwierząt wskazywało 29,0%, natomiast 7,0% planowało całkowicie zmienić kierunek produkcji. Wśród odpowiedzi „inne” (5,8%) pojawiły się takie jak: zmniejszenie pogłowia zwierząt oraz likwidacja gospodarstwa.

Stwierdzono, że chęć dokonania zmian w zakresie upraw lub hodowli była zróżnicowana w zależności od wieku respondentów (rys. 5). Plany takie deklarowali najczęściej rolnicy w przedziale wiekowym 31–40 lat (61,5%). W pozostałych grupach udział rolników gotowych na zmiany był zdecydowanie niższy. W przypadku rolników najmłodszych (18–30 lat) odsetek ten wynosił 42,3%, a wśród 41–50-latków zdecydowanych na zmiany było 34,5%. Należy zwrócić uwagę, że w tych dwóch grupach najczęściej stwierdzano osoby niezdecydowane co do planów na przyszłość (odpowiednio 19,2 i 20,7%). Grupą, w której plany dotyczące zmian były najbardziej sprecyzowane, byli rolnicy najstarsi (> 50 lat), przy czym ponad 2/3 nie zadeklarowało chęci zmian.

Rysunek 5. Stanowisko rolników w różnym wieku w kwestii zmian dotyczących upraw/hodowli (w %)

Figure 5. Opinion of farmers of different ages on changes in cultivation/breeding (in %)

Źródło: opracowanie własne.

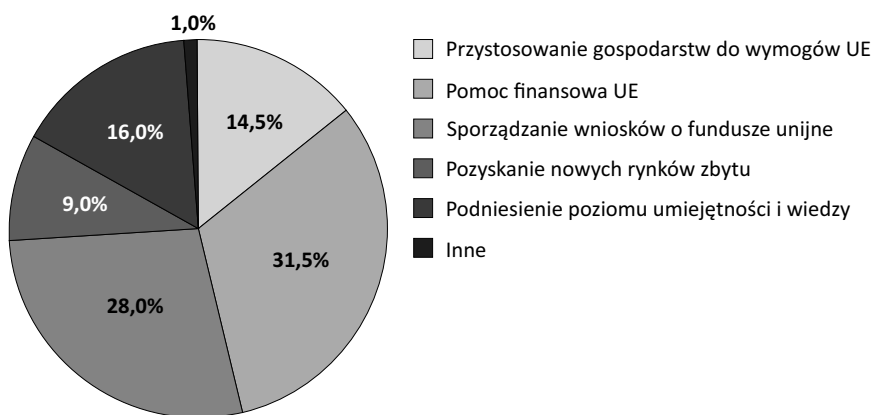
Source: Own study.

Motywy wyboru instytucji doradczej

Wśród motywów korzystania z instytucji doradczych największy odsetek respondentów (31,5%) wskazał zainteresowanie pomocą finansową Unii Europejskiej, a co za tym idzie sporządzaniem wniosków (28,0%). Dla 16% duże znaczenie miała także możliwość podniesienia poziomu umiejętności i wiedzy, natomiast na pozyskanie nowych rynków zbytu wskazało 9,0% respondentów (rys. 6). Wśród odpowiedzi „inne” (1,0%) rolnicy wskazali na potrzebę pomocy w podejmowaniu działalności pozarolniczej oraz oszacowanie opłacalności produkcji. Według Stanisławy Sokołowskiej (2014) w województwie opolskim rolnicy utrzymujący zarówno stałe, jak i sporadyczne kontakty z doradcami rolnymi poszukiwali głównie informacji z zakresu: możliwości korzystania ze środków pomocowych Unii Europejskiej (80,0%), warunków uzyskania dopłat bezpośrednich (51,0%), kierunków najbardziej opłacalnej produkcji (39,0%), nowych odmian roślin i ras zwierząt (33,0%) oraz nowych środków ochrony roślin i ich stosowania (32,0%).

Kolejną kwestią poruszoną w badaniach było określenie, czy kierunek prowadzonej w gospodarstwie produkcji wpływa na motywy korzystania z usług doradczych. Z danych przedstawionych na rysunku 7 wynika, że wśród rolników

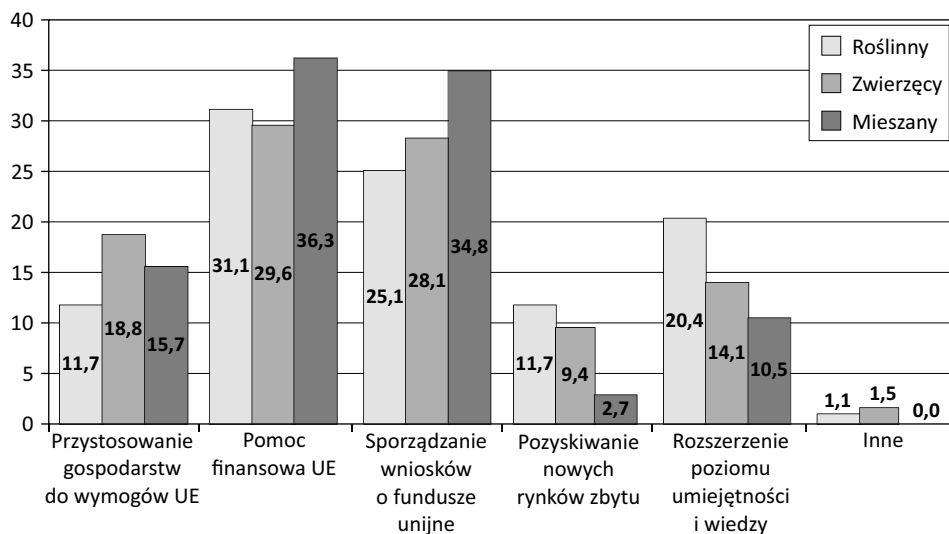
zajmujących się różnymi kierunkami produkcji nie istniały istotne rozbieżności w motywach korzystania z usług doradczych.

Rysunek 6. Motywy korzystania z instytucji doradczych

Figure 6. Reasons for using advisory institutions

Źródło: opracowanie własne.
Source: Own study.

Rysunek 7. Kierunek produkcji a motywy korzystania z usług doradczych (w %)

Figure 7. Specialization and the reasons for using advisory services (in %)

Źródło: opracowanie własne.
Source: Own study.

Bez względu na profil produkcji jako przesłanki korzystania z usług podmiotów doradczych rolnicy najczęściej wskazywali chęć uzyskania pomocy finansowej ze środków unijnych (29,6–36,3%) oraz pomoc w przygotowaniu wniosku o przyznanie tych funduszy (25,1–34,8%). Wspomaganie działalności rolniczej funduszami unijnymi stanowi jedną z form jej finansowania i ze względu na niskie ryzyko i koszty wykorzystania jest często podejmowane przez rolników, a w sytuacji, gdy poziom uzyskiwanych w gospodarstwie dochodów jest niewystarczający, stanowi jedno z częściej wykorzystywanych źródeł kapitału obcego (Felczak 2015). Chęć uzyskania pomocy w zakresie przystosowania gospodarstw do wymogów UE wyraziło 11,7% rolników prowadzących gospodarstwa ukierunkowane na produkcję roślinną, 15,7% prowadzących produkcję mieszaną i 18,8% specjalizujących się w produkcji zwierzęcej. Prowadzący produkcję roślinną w większym stopniu, w porównaniu do pozostałych, docenili możliwość pogłębienia wiedzy i rozszerzenia umiejętności, takiej bowiem odpowiedzi udzieliło aż 20,4% respondentów w tej grupie.

Na wybór instytucji doradczej wpływa wiele czynników, a wśród nich mogą znajdować się zarówno własne doświadczenia, jak i czynniki zewnętrzne, takie jak np. opinie znajomych. W tabeli 4 oraz na rysunkach 8 i 9 zamieszczono dane obejmujące motywy wyboru instytucji doradczej z uwzględnieniem płci respondentów.

Tabela 4. Motywy decydujące o wyborze instytucji doradczej z uwzględnieniem płci
Table 4. Reasons determining the choice of advisory institution in relation to gender

Płeć	Motywy wyboru										Liczba wskazań
	własne doświadczenie		koszt usług		kompleksowość obsługi		renoma na rynku		opinie znajomych		
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
K	34	22,4	38	25,0	29	19,0	15	9,9	36	23,7	152
M	74	31,4	30	12,7	51	21,6	37	15,7	44	18,6	236
Razem	108	27,8	68	17,6	80	20,6	52	13,4	80	20,6	388

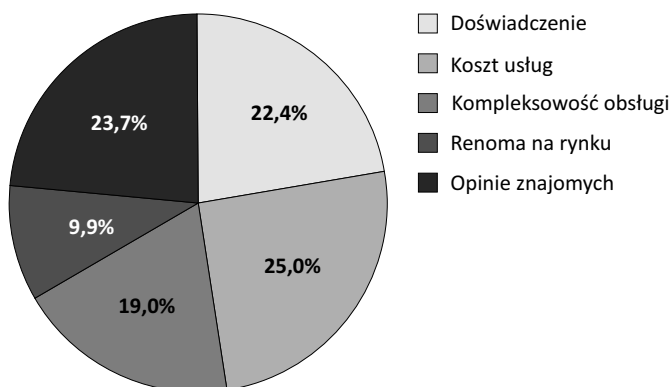
$\chi^2 = 14,4$ – wartość istotna przy $P \leq 0,01$.

Źródło: opracowanie własne.

Source: Own study.

Analiza statystyczna wykazała, że motywy wyboru instytucji doradczej istotnie ($P \leq 0,01$) różniły się w zależności od płci respondentów. Wśród badanych kobiet najważniejszym czynnikiem wyboru instytucji doradczej okazały się koszty usług (25,0%), opinie znajomych (23,7%) oraz własne doświadczenie (22,4%), natomiast najmniejsze znaczenie miała renoma ośrodka doradczego na rynku

(9,9%). Mężczyźni z kolei w głównej mierze wierzyli własnemu doświadczeniu (31,4%). Duże znaczenie miała dla nich kompleksowość usług doradczych (21,6%). Zdecydowanie mniejszą rolę odgrywały koszty usług (12,7%) oraz renoma na rynku (15,7%). Według Janusza Toruńskiego (2011) głównymi czynnikami decydującymi o wyborze współpracy z ODR dla 57% ankietowanych była uprzejmość pracowników, dla 27% – wysoka jakość oferowanych usług, a dla 16% – uznanie firmy na rynku. Ponadto aż 88% badanych potwierdziło, że ODR kojarzy się z dobrą jakością i solidnością, a tylko 12% udzieliło odpowiedzi przeczącej.

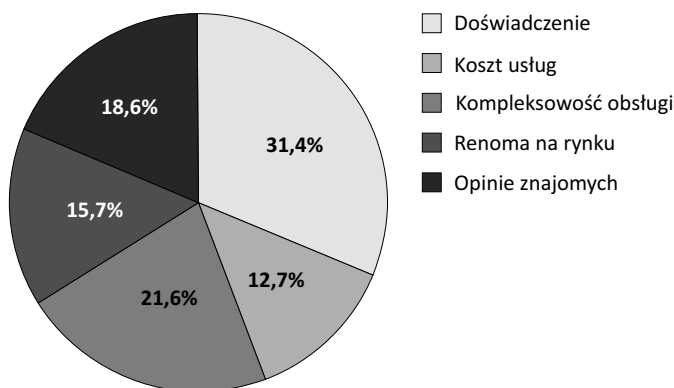

Rysunek 8. Motywy wyboru instytucji doradczej w opinii kobiet

Figure 8. Reasons determining the choice of advisory institution in women's opinion

Źródło: opracowanie własne.

Source: Own study.

Rysunek 9. Motywy wyboru instytucji doradczej w opinii mężczyzn

Figure 9. Reasons determining the choice of advisory institution in men's opinion

Źródło: opracowanie własne.

Source: Own study.

Korzystanie z usług doradczych

Liczba respondentów, którzy w przeszłości korzystali z usług doradczych, wynosiła 122 osoby (tab. 5). Z usług tych nie korzystało natomiast 78 respondentów. Odsetek rolników zadowolonych z otrzymanej pomocy nieznacznie przekroczył 90,0%, można zatem stwierdzić, że był bardzo wysoki. Osoby, które wyraziły niezadowolenie z otrzymanych usług doradczych (9,8%), jako powody wskazywały głównie brak kompetencji i wiedzy kadry doradczej oraz dość wysokie koszty usług.

Tabela 5. Liczba i udział respondentów korzystających w przeszłości z usług doradczych

Table 5. Number and share of respondents who used advisory services in the past

Wyszczególnienie		Liczba rolników	%
Korzystanie przez rolników z usług doradczych	tak	122	61,0
	nie	78	39,0
	ogółem	200	100,0
Poziom zadowolenia z otrzymanych usług	zadowolony	110	90,2
	niezadowolony	12	9,8
	ogółem	122	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Source: Own study.

W okresie, kiedy prowadzono badania, z usług doradczych korzystało 67,0% respondentów (tab. 6). Instytucją, która była liderem w zakresie udzielania pomocy doradczej, był ODR, z którego korzystało 59,0% respondentów. Na drugim miejscu uplasowały się instytucje prywatne (32,0%), a tylko 9,0% respondentów korzystało z pomocy Izby Rolniczej. Rolnicy z Małopolski za najlepszy sposób pozyskiwania informacji uznali prasę (ogólnotematyczną oraz wydawnictwa dla rolników), następnie telewizję, informacje uzyskiwane od doradców, a także pozyskiwane na targowiskach i punktach skupu (Cupiał, Szląg-Sikora 2008). Z badań Marka Niewęglowskiego i Tomasza Kacprzaka (2017) wynika, że w powiecie węgrowskim w 2016 r. 46,4% rolników korzystało wyłącznie z państwowego doradztwa rolniczego. Usługami komercyjnymi zainteresowanych było ponad 16,0% respondentów, a z obu form doradztwa rolniczego korzystało ponad 28,0% badanych rolników.

Tabela 6. Liczba i udział respondentów deklarujących korzystanie z usług doradczych
Table 6. Number and share of respondents declaring the use advisory services

Wyszczególnienie		Liczba	%
Korzystanie przez rolników z usług doradczych	tak	134	67,0
	nie	66	33,0
	ogółem	200	100,0
Instytucje, z których korzystają rolnicy	ODR	79	59,0
	IR	12	9,0
	podmiot prywatny	43	32,0
	ogółem	134	100,0

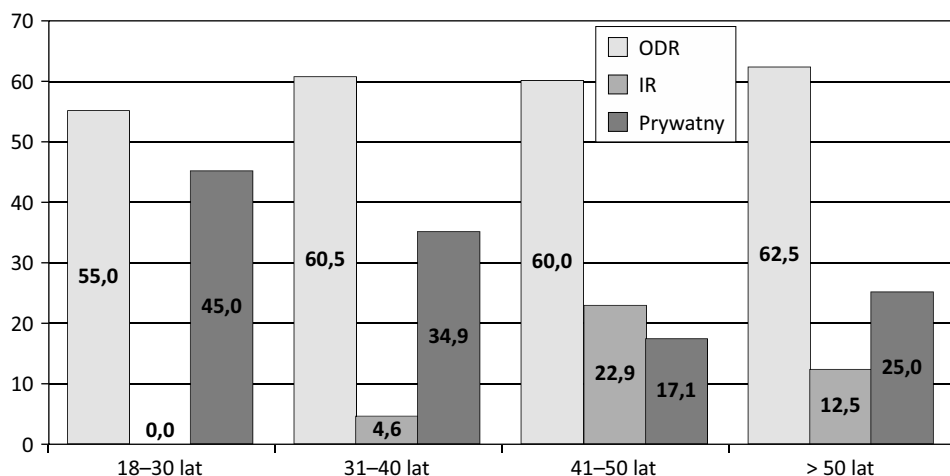
Źródło: opracowanie własne.

Source: Own study.

Przeprowadzona analiza wykazała, że skłonność rolników do współpracy z różnymi formami podmiotów doradczych istotnie ($\chi^2 = 17,3$ – wartość istotna przy $P \leq 0,01$) zależała od ich wieku (rys. 10). Respondenci w wieku 18–30 lat zadeklarowali korzystanie głównie z usług ODR (55,0%) oraz doradztwa prywatnego (45,0%). Rolnicy w wieku 31–40 lat korzystali przeważnie z usług ODR (60,5%) i instytucji prywatnych (34,9%), natomiast w 4,6% przypadków deklaruowali również doradztwo prowadzone przez Izby Rolnicze. Wśród rolników w przedziale wiekowym 41–50 lat zdecydowanie mniejszym zainteresowaniem w porównaniu do poprzedniej grupy wiekowej cieszył się sektor prywatny (17,1%), a zbliżony odsetek korzystał z doradztwa ODR (60,0%). Respondenci w wieku powyżej 50 lat zainteresowani byli głównie pomocą ODR (62,5%). Mniejsze zainteresowanie doradztwem prywatnym wśród rolników po ukończeniu 40 roku życia można tłumaczyć tradycyjnym postrzeganiem doradztwa. Publiczne doradztwo w Polsce ma wieloletnią tradycję. Stąd jego lepsza pozycja w porównaniu do doradztwa prywatnego, szczególnie wśród rolników starszego pokolenia. Doradcy państwowi są doceniani jako osoby odznaczające się wysokim poziomem wiedzy oraz znajomością wsi i zrozumieniem potrzeb jej mieszkańców. Doradztwo prywatne, tworzone przez komercyjne firmy działające w otoczeniu rolnictwa, postrzegane jest jako forma działalności nastawiona na zysk firmy, a nie na dobro rolnika i na znalezienie dla niego najbardziej optymalnego rozwiązania problemu lub sposobu postępowania (Witkowski 2012).

Kolejne pytanie dotyczyło zamiaru korzystania w przyszłości z usług doradczych. Wśród respondentów 174 osoby (87,0%) zadeklarowały zamiar skorzystania z takich usług. 47,1% z tych osób chce podjąć współpracę z ODR, prawie

37,0% wybrać pomoc podmiotów prywatnych, a 16,1% powierzy swoje problemy Izbie Rolniczej (tab. 7).

$\chi^2 = 17,3$ – wartość istotna przy $P \leq 0,01$ (w %).

Rysunek 10. Wiek a wybór instytucji doradczych

Figure 10. Selection of advisory institutions depending on the age

Źródło: opracowanie własne.

Source: Own study.

Tabela 7. Liczba i udział respondentów deklarujących zamiar korzystania z usług doradczych

Table 7. Number and share of respondents declaring their intention to use advisory services

Wyszczególnienie		Liczba	%
Zamiar korzystania przez rolników z usług doradczych	tak	174	87,0
	nie	26	13,0
	ogółem	200	100,0
Instytucje, z których rolnicy zamierzają korzystać	ODR	82	47,1
	IR	28	16,1
	podmiot prywatny	64	36,8
	ogółem	174	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Source: Own study.

Z przedstawionych powyżej danych wynika, że poziom oceny wykonanych na zlecenie respondentów usług w przeszłości był bardzo wysoki. Najbardziej popularną (zarówno w okresie prowadzenia badań, jak i planowanej w przyszłości współpracy) wśród rolników instytucją doradczą był ODR, choć 12% respondentów zamierzało zrezygnować z usług tej instytucji w przyszłości. Duża część respondentów korzystała także z usług prywatnych instytucji doradczych, a dodatkowo o 5% więcej osób planowało skorzystać z takich usług w najbliższym czasie. Najmniejsza grupa respondentów korzystała z poradnictwa Izby Rolniczej, jednakże w planach rolników było zwiększenie jej znaczenia, ponieważ zadeklarowali oni o 7% większe zainteresowanie tą instytucją. Podobne tendencje stwierdzono w badaniach Michała Dudka (2015), w których również zauważono wzrost odsetka rolników korzystających z usług doradczych, zarówno instytucji publicznych, jak i prywatnych. Ryszard Kata (2008) twierdzi, że ośrodki doradztwa rolniczego były najczęściej wybieraną przez rolników instytucją doradczą.

4. Podsumowanie

Przeprowadzona analiza wykazała rosnące znaczenie instytucji doradczych wśród grupy badanych rolników z Lubelszczyzny. Stwierdzono bowiem, że odsetek korzystających z usług doradczych zwiększył się z 61 do 67%, a chęć współpracy w przyszłości wyraziło 87%.

Wśród motywów korzystania z instytucji doradczych respondenci wskazywali chęć uzyskania pomocy finansowej UE (31,5%) i sporządzania wniosków o tę pomoc (28,0%), podniesienie poziomu umiejętności i wiedzy (16%) oraz pozyskanie nowych rynków zbytu (9,0%). Na wybór instytucji doradczej istotnie wpływała płeć respondentów. Stwierdzono, że dla kobiet najważniejszym czynnikiem wyboru okazały się koszty usług (25,0%), opinie znajomych (23,7%) oraz własne doświadczenie (22,4%), natomiast najmniejsze znaczenie miała renoma ośrodka doradczego na rynku (9,9%). Mężczyźni w głównej mierze wierzyli własnemu doświadczeniu (31,4%) oraz cenili kompleksowość usług doradczych (21,6%). Zdecydowanie mniejsze znaczenie dla nich miały koszty usług (12,7%) i renoma na rynku (15,7%). Jako instytucję udzielającą pomocy doradczej rolnicy wymieniali najczęściej Ośrodek Doradztwa Rolniczego (59,0%). Na drugim miejscu plasowały się instytucje prywatne (32,0%), a najmniej respondentów korzystało z pomocy Izby Rolniczej (9,0%). Analiza statystyczna wykazała, że o wyborze instytucji doradczych istotnie decydował wiek respondentów. Respondenci zadeklarowali większe zainteresowanie w przyszłości usługami doradczymi świadczonymi przez Izbę Rolniczą i instytucje prywatne.

Bibliografia

- Berezka A. (2012). Poziom wykształcenia Polaków a konkurencyjność gospodarki. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania*, 25, 11–22.
- Bujnowska E. (2016). Charakterystyka potrzeb doradczych i informacyjnych rolników indywidualnych w województwie lubelskim. Praca magisterska (maszynopis). Lublin: Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie.
- Chyłek E.K. (1996). Ocena funkcjonowania systemu doradztwa rolniczego w Polsce. *Zeszyty Problemowe Postępów Nauk Rolniczych*, 433, 263–280.
- Cupała M., Szelaż-Sikora A. (2008). Wpływ powierzchni użytków rolnych oraz wykształcenia właściciela na sposoby pozyskiwania informacji w wybranych gospodarstwach Małopolski. *Inżynieria Rolnicza*, 4 (102), 175–180.
- Dorofiejczuk-Paradny J., Zawisza S. (2011). Ewolucja systemów wsparcia doradczego na świecie – od doradztwa państwowego do prywatnych usług doradczych. *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego*, 1, 13–28.
- Dudek M. (2015). Ocena korzystania z usług doradczych przez rolników w latach 1992–2011. *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego*, 2, 32–42.
- Felczak T. (2015). Źródła finansowania działalności indywidualnych gospodarstw rolniczych w opinii zarządzających. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego*, nr 855, *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 74 (2), 83–91.
- Firlej K., Rydz A. (2012). System doradztwa rolniczego w Polsce oraz jego wykorzystanie w ramach działania 114 PROW 2007–2013. *Roczniki Ekonomiczne Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy*, 5, 199–222.
- Gołębiowska B., Klepacki B. (2004). Wykształcenie rolników jako forma różnicująca sytuację gospodarstw rolnych. W: M.G. Woźniak (red.). *Kapitał ludzki i intelektualny jako czynnik wzrostu gospodarczego i ograniczenia nierówności społecznych* (s. 457–465). Rzeszów: Wydawnictwo Mittel.
- Górecki J. (2004). Rola czynnika ludzkiego i kapitału społecznego w procesie rozwoju wsi i rolnictwa Polski po jej akcesji do UE. *Więś i Rolnictwo*, 2, 187–198.
- Hamerska I., Roczkowska-Chmaj S. (2008). Wykształcenie i wiek rolników a wskaźnik postępu naukowo-technicznego. *Inżynieria Rolnicza*, 11 (109), 75–82.
- Kania J. (2011). Doradztwo rolnicze wobec wielofunkcyjności rolnictwa i obszarów wiejskich. *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego*, 2, 6–23.
- Kata R. (2008). Rola otoczenia instytucjonalnego w poprawie pozycji konkurencyjnej gospodarstw na rynku. *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, 10 (1), 144–149.
- Kołoszko-Chomentowska Z. (2008). Kwestia czynnika ludzkiego w rolnictwie. *Acta Scientiarum Polonorum. Oeconomia*, 7 (4), 87–95.
- Kujawiński W. (2009). *Metodyka doradztwa rolniczego*. Poznań: Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie, Oddział w Poznaniu.
- Motowidlak U. (2009). Kierunki produkcji gospodarstw rolnych o zróżnicowanej strukturze agrarnej. *Studia Prawno-Ekonomiczne*, 80, 259–270.

- Niewęglowski M., Kacprzak T. (2017). Preferencje rolników w zakresie doradztwa w gospodarstwach rolnych powiatu węgrowskiego. *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, 19 (2), 171–175.
- Niewęglowski M., Pielech J. (2017). Agricultural advisory services in eastern Mazovia in the activity of the Mazovian Agricultural Advisory Centre. *Economic and Regional Studies*, 10 (1), 85–99.
- Nowak A. (2009). Kwalifikacje rolników czynnikiem rozwoju gospodarstw rolnych. *Acta Scientiarum Polonorum. Oeconomia*, 8 (3), 107–116.
- Nowogródzka T. (2009). Wpływ rozwoju regionalnego na zmiany organizacji doradztwa rolniczego w Polsce. *Zeszyty Naukowe Akademii Podlaskiej w Siedlcach, seria Administracja i Zarządzanie*, 83, 111–120.
- Penda S.T. (2012). Human capital development for agricultural business in Nigeria. *International Food and Agribusiness Management Review*, 15 (A), 89–91.
- Sadowski A., Poczta W., Szuba-Barańska E., Beba P. (2015). Modele gospodarstw rolnych w państwach Unii Europejskiej. *Wież i Rolnictwo*, 3 (168), 43–62.
- Sikorska A. (red.) 2011. *Uwarunkowania rozwoju kapitału ludzkiego w rolnictwie i na obszarach wiejskich. Program Wieloletni 2011–2014*. Warszawa: Instytut Ekonomiki Rolnej i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy.
- Sikorska-Wolak I., Krzyżanowska K., Parzonko A. (2014). *Doradztwo w zmieniającej się sytuacji społeczno-ekonomicznej obszarów wiejskich*. Warszawa: Wydawnictwo Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego.
- Sokołowska S. (2014). Funkcjonowanie systemu doradztwa rolniczego w opinii rolników województwa opolskiego. *Journal of Agribusiness and Rural Development*, 1 (31), 123–132.
- Toruński J. (2011). Zarządzanie jakością świadczenia usług doradczych na przykładzie Ośrodka Doradztwa Rolniczego. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, seria Administracja i Zarządzanie*, 89, 9–24.
- Van den Ban A.W., Hawkins H.S. (1997). *Doradztwo rolnicze*. Kraków: Małopolskie Stowarzyszenie Doradztwa Rolniczego.
- Wawrzyniak B.M. (2000). *Doradztwo w agrobiznesie*. Włocławek: Wydawnictwo WSHE.
- Wawrzyniak B.M. (2001). Luka edukacyjna barierą procesu integracji polskiej wsi i rolnictwa z Unią Europejską. *Wież i Rolnictwo*, 3, 142–159.
- Witkowski P. (2012). Czy dziś potrzebne nam doradztwo rolnicze? *Biuletyn Informacyjny Lubelskiej Izby Rolniczej*, 4, 13.

Preferences of Farmers from the Lublin Region in the Demand for Advisory Services

Abstract: The aim of the study was to analyze and assess preferences in the demand for advisory services of farmers from the Lublin region. The results were obtained through a questionnaire interview including 28 questions, which was carried out from March to May 2016 among 200 farmers. It was showed that among the motives for using advisory institutions, respondents indicated a willingness to obtain EU financial support (31.5%) and to complete forms for this support (28.0%), to increase the level of skills and knowledge (16.0%) and to acquire new markets (9.0%). The reasons for choosing an advisory institution were significantly dependent on the gender of the respondents. For women, they were primarily the cost of services (25.0%), friends' reviews (23.7%), and their own experience (22.4%), whereas the reputation of the advisory center (9.9%) was the least important. Men largely trusted in their own experience (31.4%) and appreciated the comprehensiveness of advisory services (21.6%). The costs of services (12.7%) and market reputation (15.7%) were significantly less important for them. Statistical analysis showed that the choice of the advisory center was significantly determined by the age of the respondents, whereas in each age group the Agriculture Advisory Center proved to be the leader in advisory support. Respondents declared greater interest of advisory services provided by the Chamber of Agriculture and private institutions in future.

Keywords: advisory, agriculture, reasons for choice, advisory institutions.